

MÁRIA TISZTELETE AZ ALSÓ-GARAM ÉS AZ IPOLY MENTÉN NAPJAINKBAN

Alig két éve foglalkozom vallási néprajzzal, gyűjtőutaim során minden alkalommal szebbnél-szebb Mária énekeket énekeltek adatközlőim. Így ragadott meg a téma, s keltett bennem nagyfokú érdeklődést szűkebb szülőföldemen az Alsó-Garam és az Ipoly mentén. Szlovákia e legdélibb részén két tájegység határán jártam a falvakat, hogy feltárjam, mennyire él az emberekben napjainkban Szűz Mária tisztelete.

Az egy tájegységet alkotó kurtaszoknyás falvak közül gyűjtöttem Kisgyarmaton, Bényben, Kéménden, Kőhídigyarmaton, Barton, az Ipolymenti falvak közül Ipolyszalkán, Lelédén, Bajtán és Ipolypaláston.

A legutóbbi – 1991-es – népszámlálási adatok szerint ezen falvak lakosságának lélekszáma, felekezeti hovatartozása az alábbi képet mutatja:

Kisgyarmat	507 lakos	ebből magyar	493	katolikus	485
Bény	1454 lakos	ebből magyar	1367	katolikus	1375
Kéménd	1575 lakos	ebből magyar	1427	katolikus	1422
Kőhídigyarmat	1109 lakos	ebből magyar	1023	katolikus	987
Bart	795 lakos	ebből magyar	761	katolikus	749
Ipolyszalka	1150 lakos	ebből magyar	1103	katolikus	1094
Leléd	400 lakos	ebből magyar	360	katolikus	359
Bajta	442 lakos	ebből magyar	421	katolikus	423
Palást	1804 lakos	ebből magyar	1334	katolikus	1688

A kilenc község közül jelenleg hat községben nincs helyi lelképásztor. Valamennyi községben nagy hagyománya van a Mária-tiszteletnek, az egyházi év Mária ünnepeinek. Míg a század elején valamennyi Mária ünnepet megtartottak az emberek, napjainkban (1993-tól) csupán szeptember 15. – a Hétfájdalmú Szűzanya napja elfogadott ünnepnap. Annak ellenére, hogy a Mária ünnepek egykor a legnagyobb ünnepek közé tartoztak, napjainkban – főleg a fiatalabb korosztály – nem tulajdonít nagyobb figyelmet ennek. Kivétel ez alól Bény község, ahol azokat ma is a legszentebb ünnepek közé sorolják. Az alábbiakban részletesebben is szólók Mária tiszteletükről.

Az Alsó-Garam mente e legismertebb központja, nemcsak történelmi múltjával, műemlék értékű román stílusú templomával, gyönyörű népviseletével, gazdag néphagyományával ismert határainkon túl is, de vallási életével is különbö-

zik a többi községtől. Ennek magyarázata a községhez tartozó búcsújáróhely látogatottságban is rejlik.

A legenda szerint: „Szent László király csapatával erre járt és megpihentek a völgyben. A katonák megszomjaztak, ő ezt meghallotta, kardját leszúrta a füves földbe, fölnézett az égre, imát mondott és amikor kardját kihúzta, helyén forrás keletkezett, amiből aztán mindnyájan eloltották szomjukat.”

Az idős adatközlők szerint: „Kb. 120–130 éve történt, hogy az urasági intéző földdel betöltötte a jó ivóvizű kutacskát, amelyből egy éren folydogált a víz a közeli patakba. Azért rendelte el, mert a földeken dolgozó emberek odajártak vízért és legyúrták a vetést. A forrás kifogott az intéző úron, reggelre előtört, a földet elhordta a patakba. Ezt az intéző megtudta és haragra gerjedt. Meghagyta a cselédeknek, hogy egy szekeret rakjanak meg trágyával és négy ökrrel húzassák oda, töltsék be a kutat, erre a bűdös, trágyás vízre csak nem járnak majd el az emberek. Másnap reggel a béresgazda azzal a rossz hírrel ment a kastélyba az intézőhöz, hogy az ökrök megbetegedtek, és kettő már meg is döglött. Az intéző hitetlen ember volt, de erre a hírre meglepődött. A béresgazdát kiküldte a kúthoz, hogy nézze meg, amikor visszajött annyit mondott, hogy a kút vize tiszta, minden trágyát elvitt a forrás vize a patakba. Ekkor elrendelte, hogy tölgyfagerendákból építsenek oda fakápolnát, szép nagy Szűzanya képet festtetett és az oltár fölé helyeztette. A fakápolna 1927-28-as évben leégett, a környékbeli hívők adományaiból épült a mai kápolna.”

A kápolna felirata a következő:

„Annak öröm az élet,
Kiben él a szeretet.
Az isteni szeretet,
Mennyországba felvezet,
A bűnbánat angyala,
Maga is azt mutatja:
E szent kúti kápolna
Lesz a menyország útja.
Jézus Krisztus Szülője,
Búcsújárók öröme,
Vezessen mindnyájunkat,
Irányítsa utunkat.
A kesergő szívekre,
Égi harmatát hintse.”

Az adatközlők szerint a kegykápolna az ősi római – avar sánc gyűrűjében található, melyet Pünkösdhétfő, Nagyboldogasszony és Kisboldogasszony napján látogatnak a búcsúsok. Egykor körmenettel a környék falvaiból jártak ide. Az egykori búcsújáró hagyományokat a 80-as évek végén az akkori helyi plébános jóvoltából és bátorsága által újították fel, amikor a népviseletbe öltözve a bényiek Nagyboldogasszony napján a kegykápolnába mentek misére. Sajnos a plébános elhelyezése után nincs a helyi plébániának pástora, s a 15 km-re székelő utód

nem mutat hajlandóságot a szentmisék megtartására, holott ma már engedélyezett.

1993-ban a Rózsafüzér Társulat kezdeményezésére Nagyboldogasszony napján a templomtól körmenettel vonultak a kápolnához. A fiatalok népviseletbe öltözve gyülekeztek a templom előtt. A lányok Szent Mihály lovon vitték a Hétfájdalmú Mária szobrot szalagokkal feldíszítve, és az aratási koszorút, a fiúk két templomi zászló között a feszületet. A hívők Mária énekeket énekelve kísérték az 1 km-es úton a kápolnához, ahová több faluból is érkeztek autóbusszokkal. 1994-ben már nem mentek körmenettel, szerényebb körülmények között tartották meg augusztus 21-én a Nagyboldogasszony ünnepét, abból az alkalmából, hogy a premontrei rendnek volt évfordulója. Kisboldogasszony előestéjén ez évben is kimentek a kápolnához (fiatalabbak és idősebbek is), gyertyát gyújtottak, s a Szent Anna olvasót imádkozták, Mária énekeket énekeltek. A kegyhely egyik legszebb énekének szövege:

- | | |
|--|--|
| 1. Kinyílt a legszebb virág
A bényi szent kutacsánál.
Itt ragyog a legszebb Rózsa,
Boldogságos Szűz Mária | 2. Itt tündöklök az oltáron
Mint a harmat a rózsákon.
Itt ragyog az Isten Anyja
A bényi kis kápolnában. |
| 3. Piros pünkösdi szép rózsá!
Szentléleknek szép mátkája.
Üdvözlégy, ó legszebb virág,
Kitől gyógyul egész világ. | 4. Jöjjön ide a bús árva,
Mert itt van a legjobb Anya,
Ki híveit vigasztalja,
E bényi kis kápolnában. |
| 5. Jöjjetek ti is, özvegyek,
Ne hulljon fájó könnyetek.
Itt a vigasztalás Anyja,
A bényi kis kápolnában. | 6. Hogyha üt majd a végóra,
Jöjj el hozzánk, Szűz Mária,
Szent Fiadat kérd érettünk,
Menyországba bémeheessünk. |

A kegyhelyről ma is (mint egykor) visznek haza a forrásból szentelt vizet. Régen bárminemű betegség gyógyítására használták. (Ivás és borogatás formájában.)

A bényi templom búcsúja október 8., Magyarok Nagyasszonya napja. A templom főoltára a Mária oltár. Ez is magyarázata a mélységes Mária tiszteletnek szinte minden korosztálynál. Minden gyermek és felnőtt napi imádsága a „Most segíts meg Mária” s az „Üdvözlégy Mária”. A Szűz Mária tisztelet legszebb példájára találtam e régióban: a Gyermekrózsafüzér Társulatra, mely két évvel ezelőtt alakult meg. A három csoportban: 6–8; 10–15; évesek és középiskolás diákok vannak, összesen 45-en. A Társulatot a helyi iskola igazgatónője, Takács Erzsébet hozta létre és foglalkozik vele. Nyáron kéthetente s az iskolai évben vasárnap délutánonként a litánián ők előimádkozzák a rózsafüzért és mondják a titkokat. A tanító néni szerint örömmel, élvezettel végzik a gyerekek az ájtatosságot, és jól érzik magukat együtt. A Társulat létrehozásának ötletét – a tanító néni szerint – az a tény motiválta, hogy a gyermekek az elsőáldozás „pompás ceremóniája” után (melyet a szülők rendeznek) magukra hagyatottak. Ézelmi világuk kiteljesedését segíti a közös ima, melyre otthon kevés család ad lehetőséget.

A felnőtt Rózsafüzér Társulat jelentős szerepet vállal a helyi egyházi élet irányításában. 12 csoportból áll. Tagjai inkább nők, asszonyok, de egy-két férfi is van a csoportban. Ők végzik a templom díszítését, takarítását, szervezik a lourdesi jelenések összejöveteleit (vasárnaponként a templomban). Régebben ezt a kegykapolnában illetve az ott lévő lourdesi barlangnál végezték, a jelenések napján. A Társulat vagyona az első vasárnapi oltárkerülésnél összegyűlt pénzüsszezből áll. Ebből fedezik a kiadásokat (díszítés, gyertyák vásárlása stb.). A pénzt a Társulat vezetője kezeli, s az év végi hálaadáson beszámol a híveknek az állományról. Ha a Társulat tagja meghal, a többiek virrasztanak ravatalánál, s az ő tizedjét imádkozzák. A sírhoz égő gyertyával kísérik, s minden alkalommal koszorút is vesznek a Társulat nevében. A karácsonyi Szent Család járást szintén a Rózsafüzér Társulat tagjai szervezik egymás között. Ezt a régi szép szokást két évvel ezelőtt újították fel (szintén az említett Lengyel Sándor plébános kezdeményezésével).

Kilenc nappal karácsony szent estéje előtt a társulat felosztva a falut: felső, alsó és középső részre járják a családokat. A vendégvárók kis oltárt készítenek két váza virággal, két égő gyertyával és egy Mária szoborral, vagy a Szent család szoborral. A beköszöntő énekkel kezdik az estét, majd a rózsafüzér elmondása után Mária énekekkel fejezik be a kétórás ájtatosságot. A Szent család járás felújítását több községben is elkezdtek az elmúlt két év alatt.

Lelédén a napján este vagy délután összejönnek öten-hatan (szintén a Társulat tagjai). Szalkán is hasonló formában járják a családokat. Itt 1993-ban színpadra is feldolgozták e szép egyházi szokást. „Csodálatos érzés azon a kilenc estén együtt imádkozni, énekelni, mintha egy más világban lennénk” – vallja az 58 éves bényi csoportvezető. A bényiek ájtatossága – a fentiekből is érzékelhető – mélyen gyökerező. Minden család minden gyermekének természetes a rózsafüzér. A gyermekek, főleg a nagyszülők révén, vallásos családban és vallásos közegben nőnek fel, s ez erősíti őket erkölcsi magatartásukban, a hagyományok tiszteletében. Hasonló egységes vallási közösséget nem igen tapasztaltam más községekben, főleg a fiatalabb korosztályánál. A „Könnyek Anyja Rózsafüzér Társulatról” is csak ebben a községben hallottam. Harmincegyen imádkozzák otthon minden este két csoportban, három fiatal is van közöttük. Ez a héttizedes rózsafüzér a csodákkal kapcsolatos, kis könyvecskékből mondják imáikat.

Bart község a Mária-kultusz az emberek mindennapi életében megnyilvánul, a napi Mária imádságokban, a Mária ünnepek megtartásában, a Rózsafüzér Társulat létezésében. Gyermekrózsafüzér Társulat ugyan még nincs, de a közelmúltban elhunyt helyi esperes temetésén fehérbe öltözött 10-15 éves lányok mondták a rózsafüzért a virrasztásnál. Két felnőtt társulat van, férfi tagok is vannak a főleg idősebb korosztályú csoportokban, melynek 12 tagja van. A lourdesi jelenések imáit is ők végzik a templomban.

Az Ipoly menti falvakban inkább az idősebb korosztályban (50 éven felül) él a Mária tisztelet, főleg az ünnepek alkalmával nyilvánul meg a szentmise látogatásban, az otthoni imádkozásokban.

Ipolyszalkán a falu főutcáján három Mária szobor található, melyek közül kettő még a XIX. század végén készült. A templom külső oldalán a második világháború előtt a helyi esperes lourdesi barlangot építtetett. Egykor itt imádkoztak a lourdi

jelenések napján, ma a templomban. Valamennyi Mária szobrot két évvel ezelőtt renováltak, melynek költségeit egy idős házaspár állta. Minden szombaton a Mária szobroknál gyertyát gyújtanak a környéken élő idős asszonyok és imádkoznak a „szombat Mária” tiszteletére. A Rózsafüzér Társulat tagjai is idős asszonyok. Fiatal vagy gyermek itt nem társul a csendes ájtatosságokban a nagyszülőkhez. Ők még nem ismerik e lelki élet gyönyörűségét, a közös ima örömét. Hasonló a helyzet a többi faluban is, persze jelentős mértékben befolyásolja egy-egy közösség vallási életét a helyi plébános személyisége. Sajnos a legnagyobb probléma tájainkon, hogy kevés a magyar pap, s a hiányt csak részben pótolja az iskolákban a hitoktató személye, esetleg a most alakult cserkészcsapatok működése. Hogy mennyiben tudja befolyásolni egy kis közösség mindennapi életét egy lelkes plébános személyisége, ennek példája a garamkövesdi és ipolymenti kis falukban rövid ideig működő fiatal plébános. A községek 1991 előtt nem tartoztak a vallást gyakorlók közé, s az új pásztor tömegével vonzotta az időseket, fiatalokat is. Egyházi zenekart alapított Garamkövesden középiskolás diákokból, mely járta az ország nyári táborait, kulturális rendezvényeket, részt vettek a vasárnapi szentmise végzésében és műsorukban a legszebb Mária énekek is felcsendültek. A lelkészt egy év után elhelyezték, a zenekar azóta felbomlott.

Valamennyi községből az utóbbi években autóbusz-kirándulásokat szerveznek a búcsúhelyekre, főleg Máriazellbe, Lourdesba, Márianosztrára és a hazai búcsúhelyekre. A régi szokásokból csupán a szebbnél-szebb énekek csendülnek fel újra a csendes kápolnák mélyén, a kálváriák feszületei alatt. Az innen hozott emléktárgyak között főleg szentolvasó, kis szobrok, szentképek, keresztek a kedveltebbek. A régi Mária szobrok, szentképek sok családnál ma is megtalálhatók. A modern berendezésű lakásokban csupán a feszület kap helyet, de idős emberek szobáiban a kis házioltár is megtalálható.

A Mária-tisztelet legmélyebb áhitatával találkoztam Kőhídigyarmaton és Kéménden. Kőhídigyarmaton Varga Dezső 12 évvel ezelőtt harminc évesen egy súlyos szívinfarktust élt túl. Ekkor hálából felépítette az emeletes háza udvarán a két méter magas Lourdesi kápolnát, garami kövekből összehordva. A kápolnába egy pozsonyi nővértől ajándékba kapott Mária szobor és fakereszt van, az oltáron mindig friss virággal, amelyet a család minden tagja gondoz. A fiatalember hosszú évekig (felépülése után) szervezett zárandokutakat búcsújáróhelyekre.

Kéménden szintén egy fiatal házaspár 1980-as években épült házában a folyosóba beépítve áll a lordi barlangban Szűz Mária szobra, körülötte gyertyákkal, mindig friss virággal. A fiatalasszony elmondta, hogy a barlangot beteges édesapja építette 1984-ben, ők tiszteletben tartják, és Mária ünnepeken ott imádkozik a család, sokszor rokonok is összejönnek.

Kisgyarmaton a főút mentén van a „kőkép” Mária szoborral, az eredetit két évvel ezelőtt kilopták, s a porcelánszobor helyébe most gipszszobor került. Nagyboldogasszony és Kisboldogasszony előestéjén idős asszonyok rózsafüzért imádkoznak és gyertyát gyújtanak a kőképnél.

Összegezve tanulmányomat tapasztalataim vegyesek:

Szűz Mária iránti tiszteletünk vágya, az anyai szeretet példája, ott él mindannyiunkban, de nem nyíltak meg a lelkek a Mária-kép befogadására.

Gyűjtőutam kezdetén vagyok e témában, s most már tudom; csodálatos, élményekkel teli út lesz számomra a folytatás: megnyitni adatközlőim lelkét, a legszentebb hitvallásukról valljanak, és megörökíteni azt gyermekeik részére.

S végül az alábbiakban egy falumbéli idős asszony kedves Mária imádságát közlöm:

Ha elközelget a végső órá
Irgalmas szemekkel kérlek, fordulj hozzám.
Azért lábaidhoz Mária borulok
Mint a szegény koldus kegyelmet koldulok.
Kérlek ne vess meg, mert lelkem sebes.
Légy hozzám Mária könyörületes!
Az én lelkem holtig szomorú lesz nagyon,
De Tebenned mégis reménységem nagyon.
Palástod alá fogadj Mária,
El nem hagysz, jól tudom, malasztnak anyja.
Rebegő nyelvemnek hallgasd meg szólását,
Meglágyult szívemnek tekintsd zokogását.
Mária a mennyben, ezt mondja minden:
Üdvözlégy Mária, mindörökké. Ámen.
Üdvözlégy Mária, kegyelemmel teljes,
az Úr van teveled, áldott vagy Te az asszonyok közt
és áldott a Te méhednek gyümölcse, Jézus.
Asszonyunk Szűz Mária, Isternek szent Anyja
Imádkozzál érettünk, bűnösökért, most és halálunk óráján. Ámen.
Kegyes Szűz Mária jósággal szívedben,
a hozzád könyörgőket ó vedd kegyelmedbe.
Őrizd meg éjjel-nappal minden gonosztól
és nyerj szent malasztot számukra Fiadtól. Amen.

Megjegyzés:

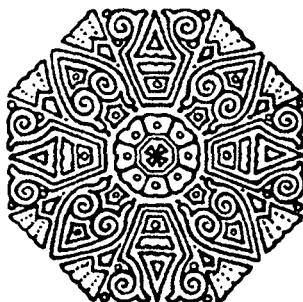
A szövegben előforduló falvak mai szlovák megnevezése:

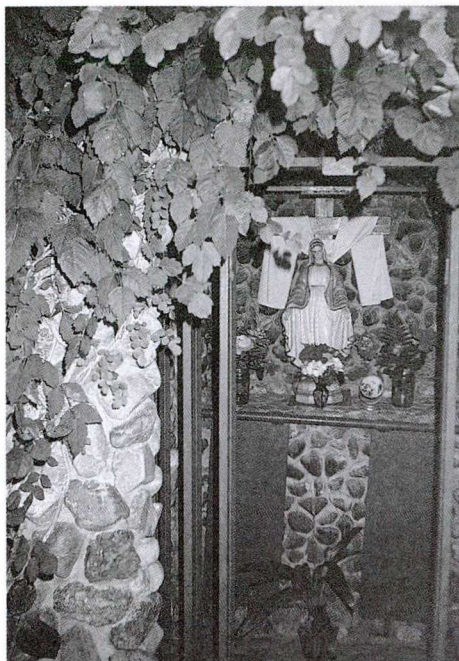
Bajta	Bajtava
Bart	Bruty
Bény	Bíňa
Garamkövesd	Kamenica nad Hronom
Kéménd	Kamenín
Kisgyarmat	Sikenička
Kőhídgyarmat	Kamenný Most
Leléd	Lel'á
Palást	Plášťovce
Szalka	Salka

Erzsébet Daniel Matus

Veneration of Virgin Mary today along the River Garam and Ipoly

In her study the author writes about the veneration of Virgin Mary in nine Hungarian villages (belonging now to Slovakia). The Virgin Mary cult appears mainly in the paraliturgy. The region's sacred centre is the village Bény, where the holy well and the medieval church are the places of pilgrimage. The most important feast is on 8th October, on the day of Our Lady, Queen of the Hungarians. There is an active holy rosary confraterinty in the village.





1. KÉP: A KŐHÍDGYERMETI LOURDESI BARLANG
VARGA DEZSŐNÉ UDVARÁN



2. KÉP: EGY ÚJ HÁZ FOLYOSÓJÁRA 1984-BEN
ÉPÍTETT LOURDESI BARLANG, KÉMÉND



3. KÉP: MÁRIA-SZOBOR, SZEPLŐTELEN
FOGANTATÁS, SZALKA



4. KÉP: MÁRIA-SZOBOR
SZALKÁN



5. KÉP: A TEMPLOMHOZ ÉPÍTETT LOURDESI
BARLANG, SZALKA



6. KÉP: A SZALKAI TEMPLOMKERTBEN LÉVŐ
MÁRIA-SZOBOR



7. KÉP: MÁRIA-SZOBOR SZALKÁN,
XIX. SZÁZAD VÉGE